

Az angol „Karácsonyi üdvözllet” históriája

A különböző népekre és nyelvekre szakadozott emberiségnek nem kis szerencsétlensége, hogy a lényegében azonos fogalmakat a különféle népek más-más néven nevezik, de még ráadásul e különféle nevek sok esetben ugyanannak a dolognak különböző válfajait és történelmi s'ációit jelentik. Mindenki találkozik ezzel, aki megkísérel fordítani egy nyelvből a másikra, feltéve, ha jól ösmeri mind a kettőt. Kivált akkor merül fel ez a probléma, amikor a szóbanforgó nyelveket beszélő népek más és más fokán vannak a társadalmi és gazdasági fejlődésnek. Idézhetne az ember politikai fogalmakat és elnevezéseket is, de most ezen a helyen inkább más példákra hivatkozom. Magyar népmesék angolra fordítása közben bőven akadt ilyen. Azt, hogy „falu” vagy „parasztember”, például hiába fordítja az ember az angol szótár megfelelő szavaival, a „village” és a „peasant” kifejezés rokon, de éppen a lényeges dolgokban bizony másfajta képet idéz az angol olvasó képzetébe, mint a mi falvaink, vagy parasztjaink képe. Az angol *peasant* inkább csak annyiban rokon a mi magyar *paraszttalunkkal*, hogy mezőgazdasági munkával keresi a kenyerét, de egyébként, s magában a mezőgazdasági munka terén is inkább a mi iparosunknak és gyári munkásságunknak valamiféle keverékéhez volna hasonlítható: gépekkel és kémiával operál s egykori természetközeli parasztkultúráját tudatos kísérletezés és keresztül-kasul mechanizált üzemi gazdálkodás változta fel. Hogyan érzékeltethető tehát az angol *peasant* szó elégségesen, amit egy régi magyar népmesében a *paraszt* szó és fogalom jelen?

Megfordítva persze, de hasonlóképpen vagyunk a karácsonyi üdvözlőkártyával is. Ha azt mondom, hogy az utolsó egy-két évben főleg a karácsonyi kártya történetéről írott munkámon dolgoz'am Angliában, úgy a magyar olvasó valószínűleg furcsállani fogja, hogyan történhetett ennyi időt s hogyan fordíhattam ennyi gondot egy ilyen nem túlságosan érdekes és nem valami jelentős témára, hogyan akad ilyesmire kiadó. Bár az angol *Christmas card* valóban ugyanazt jelenti, mint a magyar karácsonyi kártya s újévi üdvözllet, annak a szerepe, története és funkciója az angol-szász világ éle'ében összehasonlíthatatlanul fontosabb, jellemzőbb és érdekesebb, mint a miénk. Ezt a tényt ösmerte fel Walter Westen, a háborúelőtti neves német szakember is, aki egyik hatalmas grafikai műintézetekről szóló történetébe szakember is, aki egyik hatalmas grafikai művészetekről szóló kötetében az angol karácsonyi üdvözlletéről szóló fejezetnek a címét német névelővel és az angol szóval, *Die Christmas cardnak* írta, ezzel is jelezve, hogy itt egy nemcsak eredetében, de sajátosságában is angol jelenségről beszél. Maguk az angolok is, akik pedig nemzeti sajátosságaikat kevésbé ösmerik és ritkán olyan büszkék rájuk, mint más népek, határozot'an sajátjuknak érzik a *Christmas cardot* és pl. a *Times* egyik tavaly karácsonyi vezércikkében, amely erről szólt, nemzeti intéciónak nevez'e a *Christmas cardot*. Ugyanakkor jellemző és ezt a *Times* cikke is megemlítette, hogy mindennek ellenére a *Christmas card* egyike annak a nagyon kevés dolognak, amelyeknek nincs címszava s amelyről nincs cikk a világ legnagyobb és legalaposabb lexikonában, az *Encyclopaedia Britannica*-ban és évszázados története ellenére nincs róla sem angol sem más nyelven önálló monográfia. Így állván a dolog, az én fe'adám a *Christmas card* történetéről szóló első könyv megírásában annál érdekesebb és izgalmasabb volt: kutatómunkám során sokat

tanultam nemcsak a Christmas cardról, hanem magáról Angliáról is, és pedig nem egy olyan aspektusból nézve, amely az ő számukra sem eléggé ismeretes, illetőleg öntudatos.

Az angol írók ugyanis hajlandók a Christmas cardot, illetőleg annak képzőművészeti elemeit saját koruk esztétikai izlésének megfelelően ítélni meg, vagy éppen ítélni el, s az utóbbit különösképp szívesen alkalmazzák az őket közvelenül megelőző évlizedek divatos grafikai termékeire. A *Stúdió* című viágszerzte ismert művészeti folyóirat első szerkesztője, *Gleeson White*, például a *Stúdió* első különszámát, mely 1895-ben jelent meg, teljes egészében a Christmas card művészetének és művészeinek szentelte s annak a kornak különleges kritikai határozottságával és vélt csalahatatlanságával tar'ott seregszemlét kortársai és az előző Christmas card tervezők felet, felmagasztalva mindazt, ami ma a mi szemünkben kissé mestekélt és erősen szecessziós jellegű rajz, a fölényesen s alig érintve beszélt azokról a régebbi Christmas cardokról, melyek nemcsak a mai kutató, de a mai kö'örség szemében is becses, mert jellegzetes kifejeződései a korábbi évtizedek közizlésének, művészeti és egyéb eszményeinek, a viktoriánus életnek. A vik'orianizmus Angliában, mint ismeretes, nagyjában a kontinentális biedermeier megfelelője, és ott nemcsak nevét, de ideálját is egyik legökéletesebb megtestesítőjétől, Viktória királynőtől vette, aki a maga megkülönböztetett posztján ugyan, de személyes életében is, érzelmileg és intellektuálisan is és még min' uralkodó is korának kifogástalanul megfelelő viktoriánus tudott lenni a trónon is. A 18-ik század végéig kifejlődött megérett kapitalizmus a 19-ik században Viktória királynő uralkodása alatt elérkezett az e fejlődésen belül lehetséges prosperi'ás utolsó nagy korszakához: annak áldásai és gyümölcsei éppúgy, mint vésztyjóslo fekete fellegei, a rendszer belső ellentmondásainak előrevetett árnyéka (melyeket az akkor londoni emigrációban dolgozó Marx Károly tanulmányozott volt alapvető nagy műveiben), tehát a fejlet kapitalizmus fény- és árnyoldalai egyaránt jeleztezték a kort és társadalmat. Ezek determinálták a korszak minden megnyitánulását, így művészetét is. De míg a magos művészet alkotói és alkotásai, a Royal Academy és a forradalmi Dudley Galléria képein indirekte, közvetetten fejezték ki a korszerű aspirációkat és reakciókat, úgy, hogy azokról az írástudók és értők vitáztak és perlekedtek, de a tömegek még nem igen értették őket — a viktoriánus Christmas card művészetében mindez azokkal naívabban, sokkal közérthetőbben, elmondhatjuk, népiéschben fejeződött ki.

A kortársak szemében természetesen a Christmas card, nem jogtalanul, sokkal igénytelenebbnek tűnt, mint a korabeli magas művészet termékei: ismert művészek nem szignálták, vagy csak kezdőbetűikkel jelölték Christmas card rajzaikat, mivel azokban nem teljes individuális szabadságuk és formakísérletük érvényesült, hanem a műfaj természetéből kifolyólag koncessziókat tettek a közizlésnek, alkalmazkodtak az előzményekhez és a kártya lényeges funkciójához. Különös s egyben mai művészeti vitáink számára igen tanulságos módon, ezek az akkor nem nagy lelkesedéssel, de meghozott „koncessziók“, az, hogy a kisebb méretű grafika a társadalom széles rétegeivel élő kontaktusban maradt, nem vált a vékony értelmiségi előjárók rétegének csupán kisebbségi ügyévé, tar'ósabb és szerveesebb életet biztosítottak a számára, mint annak a korbeli ún. n. magas művészet alkotásai osztályrészeül jutott. A 90-es évek kiváló kritikusa már lemosolyogta

a korai és közép viktoriánus magas művészetet a populáris Chrstímas card művészettel egyetemben, de az edwardiánus és az azt követő korok bírálói a 20-ik század első évtizedében szintúgy, vagy még fölényesebben mosolyogták le a 90-es évek esztétikai kategóriáit. Míg azonban a szakkritika minden esetben megpecsételte az öt megelőző magasművészeti ízlés sorát, ami kifejezésre ju ott egykor ünnepelt festők ünnepelt képei árának sokszor katasztrófális zuhanásában, a kisebb igényű, de népiesebb Xmas card megmaradt és lépésről-lépésre, fokozatosan fejlődött az öt értő, magáénak érző széles néprétegek szeretetében és biztos oltalmában. Megértük, hogy ismert antikváriumok árjegyzékén, nevezetes aukciókon egy-egy nevesebb és ritkább Christmas card anyiért, vagy még nagyobb összegekért kel el, mint a korabeli nagyigényű és nagyméretű viktoriánus festmények nem egy, valamikor száz és ezer fontokat érő példánya.

És valjuk meg: ez nem a spekuláció kalandosságának, hanem a közértékelés tényleges irányának materiális, számszerű kifejeződése és művészileg sem indokoltan, ha a művészetet — miként helyes — társadalmi viszonylataiban vesszük és vizsgáljuk. A viktoriánus Christmas card mérhetetlenül érdekesebb, jellemzőbb és formailag és társadalmilag egyaránt korát sokkalta kifejezőbb, mint a korabeli ú. n. magas-művészet legtöbb alkotása. Majd minden megvan benne, ami azonban megvan: az irodalmias story és morál, az érzelmes ábrázolás, a társadalmi kontraszt szentimentális értékelése, a szende báj stb., de mindezen túl ezer olyan aspektusa és érzése, gondolata és magatartása a viktoriánus Angliának, melyeket a korabeli művész a nagy vásznakra méltatlannak, vagy közhelyszerűnek tartott volna. A népies jelleg és a tényleges életközelség az, ami olyan becses plusz a Christmas card művészetében szemben a kor magasigényű képzőművészeivel s ma, amikor a viktoriánus évtizedek minden vonatkozása a kutatók és a közérdeklődés homlokterében van, a kor népművészete, melynek nézetem szerint a Christmas card egyik fontos formája, érthetően került az érdeklődés középpontjába. Természetesen többé — s mint ilyet — nem csupán esztétikai, hanem történelmi és szociológiai viszonylatokban is vizsgáljuk és értékeljük a Christmas cardot, hasonlóképpen azokhoz a népművészeti és folklór termékekhez, amelyeknek oly gazdag kincstára a régi kelet-európai parasztkultúrák hagyománya és közöttük is éppen a mi magyar népművészetünk öröksége. Meggyőződésem ugyanis az s az erre vonatkozó fejtegetések valószínűleg könyvem megvitatandó pontjai lesznek, hogy a népművészet, mégha általánosságban főleg ilyen értelemben is képzeljük el, nem szükségképpen s kizárólagosan a paraszti népi kultúrának a terméke. Ugyanazok a stílusjellegzetességek és ugyanaz a funkció, ami egy társadalom paraszti állapotának népi művészetét jellemzi, megtalálható az industrializáló, sőt industrializált fejlődési fokon élő társadalmakban is, jóllehet a médium, amelyben és a formanyelv, ahogyan megvalósul, természetesen változó. De hiszen ez változó a különböző nemzetek és különböző fokot elért paraszti közösségek népművészetében is, úgyhogy ez önmagában nem kritériuma a népművészetnek. Egy termelési eszközeif és módszereit illetőleg átalakuló, vagy átalakult társadalomban nem feltétlen szükség ahhoz, hogy valamely objektum népművészeti legyen, hogy a közösség egyszerű tagjai kézzel faragták, kézzel festették legyen, stb., viszont lényeges kellék az, hogy az ilyen, industrializált társadalmakban előbb-utóbb úgyszólván gépi úton produkált termékek akaratlanul is beleillessz-

kedjenek a népi tradíció-rendszerbe és az egyszerű ember életébe. Szükséges az, hogy ha ez utóbbiak többé nem is fel'etlenül kontribuálnak közvetlen közreműködéssei, azzal, hogy maguk, sajátkezüleg csinálják, mégis ők irányítják és determinálják e termékek termelését és alakulását azzal, hogy szükségletükkel és választásukkal saját ízlésüket kényszerítik rá még a gépi termelvényekre is. Itt nem térhetek ki erre részletesebben, de illusztrációkép utalnom kell rá, hogy hasonló folyamat a paraszti és az industrializált társadalmi fok közötti átmenetre éppen Szeged határában, tehát már nálunk is feltalálható volt tíz esztendővel ezelőtt: a tápéi lányok vasárnapi ruhája és híres szoknyái gyári termékek voltak, de Tápén s rajtuk; színben és mindenestől népművészei jellegűekké váltak.

Az angol industrializált társadalom viktoriánus fázisának is ilyen átmeneti, erősen népművésze i karakterű jelensége a Christmas card, melyet ugyan nyomdában nyomták, boltokban árusították, s amelyből „big business“, nagy üzlet nőtte ki magát, amely azonban csak kisebb részben a kereskedői iniciativa kontrollja alatt fejlődött ki: döntő részben a közönség maga determinál a, sorsa és sikere életközösségétől függött és mindenestől az egyszerű ember millióinak igényéhez és ízléséhez alkalmazkodott, csakúgy, mint a meg'őző broadside-ek és chapbook-ok, s a népi nyomtatványok különféle válfajai. Hogy azé lehessen, persze az kellett, hogy közszükségletből fakadott legyen, mint ahogy történt is, és, hogy ne csak egyes rétegek, hanem maguk a tömegek éljenek vele. Mikor ennek lelki és fizikai előfeltételei megadtak, akkor lett a Christmas card azzá a példátlanul népszerű és általános népszokássá és maga a Christmas card azzá a modern értelemben vett valódi népművészeti terméké, aminek ott ösmerjük.

Természetesen a mai értelemben vett Christmas cardnak, mint a karácsonyi szerencsekívánatot kifejező apró ajándéktárgynak, évszázados, sőt évezredes előzményei vannak. Eredete visszanyúlik még a Krisztus születése előtti időkre, amikor még a különféle kereszt'yenség előtti pogány vallások és kultúrák Indiától a Római Birodalomig és az északi skandináv népektől Egyiptomig a téli napforduló, a nappalok hosszabbodását és az éjtszaka megfogya kozását, a természet közelgő újulását ünnepezték az évnek kb. azokon a napjain, melyeken mi, a kereszt'yen egyházak tanításának megfelelően ma a Megváltó születésének évfordulóját ünnepeljük. Itt, ebben a rövidke beszámolóban természetesen nem részletezhetem azokat a különböző és az elkövetkező esztendőre éppúgy, mint a Christmas cardra szerencsét kívánó apró ajándékoknak, feliratoknak, érméknek a történetét, de utalnom kell rá, hogy az ezekkel való rokonság és az ezekre való, részben tudati sokszaelemkezés a viktoriánus Christmas card motívumtárában még mindig sokhelyen fellelhető! Ugyanakkor, mint azt sokan hibáztatják, a karácsony kereszt'yen és krisztusi jelentősége mint motívum és téma, mind a viktoriánus, mind a jelen korban az angol Christmas cardok millióinak csupán 5—6 százalékát teszi ki. Maga a karácsonyi tájkép, a havazás, a tél, a karácsonyfa és a hasonló karácsonyi vonatkozások is érdekes kisebb ségben voltak a vik'óriánus Christmas cardokon: a legnépszerűbb témák a karácsonyi lakomák (az ősi pogány örömnépek vik'tóriánussá alakult válfajai), azok lényeges alk'árszei, a vadkan-fej, a pulyka, a karácsonyi pudingok és italok, gyakran az ősi természetmegújulási színjátékok figuráira emlékeztető megszemélyesített formában, és hasonlók voltak. Ugyancsak igen népszerű, ha nem a legnépszerűbb a tavasz és a nyár örömeinek

ábrázolása, mintegy előrevetítése a régi angol Christmas cardokon: virágos mezők, tavaszi és nyári tájak, jó termés és mindaz, ami erre u'al, ezerszámra fordul elő képben és szóban a Viktória királynő uralkodása alatti évtizedek karácsonyi kártyáin. A római Janus isten kétarcu feje, kinek az évfordulóval kapcsolatos jelentősége Ovidiusból, de egyébként is ismeretes, ugyanúgy fordul elő a 19. század naiv Christmas cardjain, mint ahogyan a magyar népművészet paraszti művészei nem egyszer faragták ki vagy festették rá a széktámlára és egyebüvé a kézfűjű sas mesébeillő és így képzeletet foglalkoztató motívumát, természetesen mindennemű politikai implikáció nélkül.

Nyilván ugyanígy nincs és nem volt keresztényellenes, pogány jelentősége az általában buzgó viktóriánus angolok Janus-ábrázolásának sem a Christmas cardokon, mintahogy az ősi fagyöngy aggatásnak és az alatta való csokolózdásnak nincs Krisztus előtti pogány eredete és máig is répszerű volt ellenére sem, s annak ellenére sem, hogy a *mistletoe*, a fagyöngy, a templomi díszítésekben az egyetien tilos öröközd, egyházelleni éle. Ez is, az is és még sok más ennek a csodálatos hagyományörző népnek régi öröksége, melyhez kétezer év kereszténysége újabb eszményeket és hagyományokat adott, anélkül, hogy a régít teljesen elfelejtette volna.

A különös az, hogy az ilyen közösségi emlékezés és visszaütés mennyivel jobb és mennyivel biztonságosabb a nagy idő-távlatokat illetőleg, mintsem a viszonylag közelmúlt tekintetében!

Ugyanakkor, amikor az említett ősi, még pogány időkből származó motívumok és jelentőségek viktóriánus korszak óta t is és azóta is élnek és virulnak, ha néha már teljesen tudat alatt is ugyan, sokkalta közelebbi dolgokra és dátumokra a közösség, de egyének is pontatlanabban emlékeznek vissza. Így például — s ennek persze a könyvemben egy hosszú fejezetet szenteltem, itt viszont csak pár szóval utalhatok rá. — teljes a bizonytalanság a mai értelemben vett Christmas card születési adatait illetőleg. Még a két legilletékesebb és legtekintélyesebb szakintézmény, a B. M. és a V. & A. múzeum szakértői is különvéleményen vannak: más és más dátumokról vitáznak és más-más Christmas cardok tekintenek „az elsőnek“, nem is beszélve azután a kevésbé tekintélyes szakemberekről. Alapos tanulmányok után és tölem felhető kutatómunka árán a magam részéről úgy találom, hogy a mai értelemben vett első Christmas cardot egy *Horsley* nevű neves viktóriánus művész tervezte, mégpedig 1843 karácsonyára. Sikerült fölfedeznem több eddig ismeretlen és eddig kiadatlan példányt ebből az első, líografált és kézzel színezett kiadásból. E példányok jelentősége többek között az, hogy a művész sajátkezű dedikációja és szignálása is rajuk van, nemkülönben az eddig teljesen bizonytalan évszám, 1843. Remélem, hogy az itt nem részletezhető tárgyi bizonyítékaim és a többi elsőséget követelő Christmas card elemzése ezt a kérdést egyelőre nyugvóponttra fogja juttatni, annak ellenére, hogy eddig a szakirodalom különös módon a legválogatosabb kombinációkat egyforma meggyőződéssel bizonygatta. Meglepő, hogy egy ilyen alig több, mint egy évszázados intézmény eredetének dátuma hogyan lehet máris ily bizonytalan, másrészt meg, hogy az intézmény, melynek előfutárai már az ókori egyiptomi sírokban és Rómában s felsmerhetők voltak, s mely — Európában is a fametszet és rézkarc kezdetei óta élt —, végül is csak a 19-ik század negyvenes éveiben vette fel mai értelembeli ormáját? Ez a kérdés gyakran vetődik fel

Angliában is, ahol a Christmas card mai, minden rétegre kiterjedő általános népszerűsége idején szinte elképzelhetetlennek tetszik, hogy egy évszázaddal azelőtt viszonylag még ritkaság volt a Christmas card.

A karácsonyi kártya mai értelemben vett szokásának kifejlődéséhez azonban különféle olyan előfeltételek voltak szükségesek, melyek korábban bizony még nem voltak adva. Legelőször is a postai szállítás rendszeresége, megbízhatósága és olcsósága kellett hozzá. Addig, amíg a postajáratok ritkák és bizonytalanok voltak s míg a portókötséget a címzett a levél vagy küldemény kézbesítésekor fizette, kíséretkü figyelem lett volna tulajdonképpen, vagy százzsámra küldeni ki Christmas cardokat. Ismeretes, hogy pl. Wordsworth egy alkalommal teljes 7 angol fontot kellett fizessen Lake District-i, tavak vidéki otthonában a hozzá intézett különböző gratuláló s egyéb baráti levelekért, melyeket ismerős és ismeretlen tisztelői küldtek a neves költőnek. Eleinte ugyanis a postai kézbesítési díj a feladó és címzett közötti távolság mérföldjei szerint változott és a sok londoni és skóciai tisztelő ily módon akaratlanul is megkeserítette a szegény poeta vidéki éleét. Azdőtájt a levélböríték sem volt még ösmeretes s a leveleket úgy küldték, hogy a levélpapírt összehajogatták. Ez a gondolat sem mozdította elő a Christmas card, mint ilyen, mai értelemben vett formájának kifejlődését addig, amíg a levélbörítéket be nem vezették. (A postai levelezőlapot először 1870-ben vezették be!) Az egységes penny post, tehát a levelek előzetes bérmentesítése és a levélbélyeg maga is csak a 19. század közepén lépett életbe és időbe tellett, míg a perforált bélyeg ünnepelt újítása és a postai szolgálatba vetett bizalom a posta használatát általánossá tette. Addig a Christmas card, pontosabban közvetlen elődje, a Christmas letter, viszonylag ritka volt s az emberek csak a szerelmüknek, vagy legközelebbi hozzátartozóiknak küldték. Mai értelemben vett Christmas card szokásról tehát még nem lehet szó. Akkoriban az ismert Valentine-küldés szokása számszerűleg még túlhaladta a Christmas cardok számát.

Mikor azonban az említett technikai előfeltételek a Christmas card számára megteremtődtek, bekövetkezett a karácsonyi üdvözlőkártya történetében az idők eljessége. Egy pár esztendő alatt tíz és százszoros példányszámban jelentek meg és fogytak el ezek a kis kártyák és megindult a termelésnek az a példátlan méretű áradata, mely néhány év alatt elérte, hogy a posta sok millió kártyát kézbesített ki évente, karácsonytájt, bel- és külföldön egyaránt. Neves és névtelen művészek százai tervezték a Christmas cardok képeit, megszövegezték vagy rézkarcaikat, színes nyomataikat, ami a jókívánságot útjára indítja (ezeket a verseket és általában a szövegész nevezik sentiment-nek) és a jobban ráérő viktoriánus időkben hosszas studiózással, sok megbeszéléssel, gondos és személyes szelektálással válogatták ki a vásárlók kinek-kinek a legtalálóbbat, legmefelelőbb rajzú, szöveggű és kiállítású Christmas cardot. Ennek megfelelően azután természetesen majd mindenkinek a szájaíze szerint való Christmas card volt a piacon: valóságos mikrokozmosza a viktoriakorabeli Christmas card a viktoriánus élet és világ makrokozmoszának. Olyan tükörkép, mely fennmaradt reánk és amely hiteles, legalábbis annyiban, hogy a saját kortársainak ezrei és milliói hitelesítették azzal, hogy magukénak vallották, gondolataik és érzelmeik kifejezésére használták, szerették és őrizték, mint életük részét. A viktoriánus-kor családi levelezéseiben sok részletes utalás vall arra, hogy az egyes kártyákat alaposan meghányták-vetették, dicsérték vagy bírálták,

Karácsony után, mikor a babonás hagyomány értelmében vízkeresztkor a nyitott tűzhely, a kandalló felletti polcra — hol az ünnepek alatt mindenütt ki vannak állítva —, leszedték, csendes téli estéken nagy gonddal ragasztgatták be őket a nagy családi albumokba, a scrap-book-okba, a kivágott képek és egyéb viktoriánus ereklyék közé. Ezek a hatalmas régi albumok, melyek ku'atómunkám során oly nagy segítségemre voltak, a familiák féltett kincsei, amolyan legszemélyesebb képeskönyvek, melyek lapjain az egymást követő generációk ifjúságának ujljenyomatai és számfülei élénken bizonyítják, hogy féltett kincs és sokat lapozott közhasználati tárgy egyszerre voltak. Ezeket a régi kedves Christmas card albumokat Angliában a vidéki udvarházakban, falusi kunyhókban és tanyákon épúgy megtalálja az ember, rendszerint a Szentírás közelében valahol, amiképpen a windsori ősi királyi vár hatalmas termeiben is gondosan őrzik a magáét egy csodálatraméltó, nagyműveltségű idős hölgy, *Queen Mary*, Mária anyakirályné, aki 18 hatalmas albumban gyűjtötte össze kislánykorától kezdve, 1872 karácsonyától kezdve saját kedvelt Christmas cardjait.

Az én könyvem, melynek témájáról e rövid beszámolóban izelítőt igyekeztem adni, ennek a régi, de eddig eléggé fel nem fedezett és fel nem dolgozott tükörnek és médiumnak, a százesztendőös viktoriánus Christmas cardnak a segítségével igyekszik új adalékokat szolgáltatni Viktória korának kultúrhis-óriai, művészeti és ízléstörténeti portréjához. Persze a könyv meritumába most nem merülhettem bele, de talán ez a kis beszámoló megérzéketeti, hogy ilyen izgalmas, valóságos felfedező út volt az én számomra ennek a kb. 100.000 szavas könyvnek a megírása, az azzal kapcsolatos kutatómunka és végül eredményeim formábaöntése, melynek során egy tízesztendővel ezelőt számomra meglehetősen ösmeretlen világ, egy közben nagyon megszeretett világ történetébe mélyedtem el.

Buday György

1943. március

*A nagy katlanban fortyog a világ
Minden ami érték, most semmivé válik
És a salak győztesen fröcsköl szerteszt
Bevonva mindent a kéklő láthatárig*

*S mi rogyant térdel némán ballagunk
Hitellenül, béklyókba vert sereggel
És merev tekintettel nézünk farkasszemet
A szürke, piszkos salakfergeteggel.*

*Jó volna hinni, hogy nem él túl korunk
S az eszme szétmállik, mint sár a napon
Ha szeretet születik a gyűlölet helyén
S megvált bennünket egy csodás hajnalon.*

BALÁZS ERZSÉBET